

Migrační rozhodování ve vzorcích?

Jana Tesařová

JEL klasifikace: D01, D03, D81, D90, J24, J61

ABSTRAKT

Migrace je populační jev, jehož sociální i ekonomický význam roste s globalizačními tendencemi celého světa. Tato problematika již byla analyzována z několika různých hledisek, zejména pak z hlediska dopadů migrace na zúčastněné státy. Samotnému aktu migrace však předchází složité rozhodování každého potenciálního migranta. Existuje široké spektrum proměnných, které do takového rozhodnutí vstupují. Na jedné straně to jsou faktory, které podporují kladné rozhodnutí. Na straně druhé je akt migrace spojen s řadou nákladů. To, zda rozhodující se jedinec nakonec emigruje nebo zůstane v domovské zemi, záleží na výsledku jeho individuálního rozhodování. Předmětem práce je nejen identifikace rozhodovacích faktorů, ale zejména pohled na tento jev z hlediska různých vědních oborů, které se touto problematikou zabývají. Hlavní otázkou pak je, zda je právě ekonomický pohled dostatečně reálný. Je opravdu možné migrační rozhodování zasadit do vzorců a vypočítat výsledek?

Migrace je fenomén, který je zkoumán napříč vědními disciplínami. „Velkých“ migračních teorií není mnoho a celá problematika je spíše roztříštěna na drobné střípky, kde každý střípek řeší jinou fázi, rozměr, hledisko, subjekty. Z hlediska rozměru je možné rozlišit teorie zabývající se jedincem, rodinou, skupinou, státem a národem či mezinárodními vztahy mezi dvěma státy či na globální úrovni. V ekonomicky zaměřených příspěvcích se pak setkáme s makroekonomickou či mikroekonomickou úrovní. I jednotlivé fáze celého migračního procesu jsou studovány odděleně, ať už se jedná o rozhodnutí, příchod (adaptaci), pobyt či odchod. Pro ilustraci uvádím přehled vědních disciplín, které se migrací zabývají a přispěly různou měrou k teorii migrace.

tabulka 1: Migrační teorie a koncepty v sociálně-vědních disciplínách

Disciplína	Úroveň analýzy	Analyzovaná fáze	Vzorová hypotéza
Antropologie	Spíše mikro – jedinci, domácnosti, skupiny	Všechny fáze	Sociální sítě pomáhají udržovat kulturní odlišnost
Demografie	Spíše makro - populace	Odchod, příchod	Imigrace zvyšuje porodnost
Ekonomie	Spíše mikro - jedinci	Rozhodování o migraci, odchod, ekonomická stránka zabydlování se	Úspěšné začlenění do společnosti záleží na lidském kapitálu migrujících
Historie	Spíše mikro – jedinci, skupiny	Odchod, cesta, pobyt, zabydlování se	Není aplikovatelné
Právo	Makro i mikro – politický právní systém	Odchod, příchod, pobyt	Právní opatření vytvářejí stimulační struktury pro migrující
Politologie	Spíše makro – politické a mezinárodní systémy	Odchod, příchod, pobyt	Státy jsou často svazovány pro-imigrantskými zájmy
Sociologie	Spíše makro – etnické skupiny a sociální třídy	Rozhodování o migraci, odchod, příchod, pobyt, zabydlování se	Úspěšné začlenění do společnosti imigranta záleží na sociálním kapitálu
Filosofie sociálních věd	Není aplikovatelné	Všechny fáze	Způsob, jakým artikulujeme a chápeme migraci, je ukotven ve stávajícím řádu vědění a zkušeností
Psychologie	Spíš mikro – jedinec, skupina	Příchod, pobyt, zabydlování se	Zkušenost migrace je destabilizující a vyvolává potřebu psychického zvládnutí
Sociální geografie	Makro i mikro - národní státy, kontinenty, jedinci v prostoru	Odchod, cesta, příchod	V migraci můžeme pozorovat prostorové zákonitosti

Zdroj: Janků, Kateřina: *Moderní migrace. Stěhování se zvláštním významem*. 2006.

Je nutné předeslat, že tato práce se věnuje výhradně migraci dobrovolné, legální. Ostatní formy nebudou brány v úvahu. Z hlediska úrovně bude uvažována individuální migrace, resp. migrace na mikroúrovni. Tento rozměr je jasně dán fází migračního procesu, která bude primárním předmětem zkoumání. Tou je fáze rozhodování, která určuje, zda subjekt odcestuje nebo zůstane v domovské zemi. Jak je zřejmé z tabulky 1, touto fází, která předchází celému migračnímu procesu, se hlouběji zabývají jen dvě vědní disciplíny, a to ekonomie a sociologie.

Ekonomický přístup

Podstatou ekonomické teorie je obecně zkoumání alokace zdrojů v alternativních způsobech použití (L. Robbins, 1932). Zde je zřetelný důvod, proč by se právě ekonomická teorie měla zabývat problematikou migrace. Migrace totiž ovlivňuje rozložení jednoho z výrobních faktorů, tj. práce. I v ekonomii je možné setkat se s více přístupy, resp. hledisky.

Někteří ekonomové (Ricardo, Samuelson) uvádějí, že faktor práce může zůstat imobilní. To proto, že mobilní jsou jeho výstupy (čili výsledek jeho činnosti). Díky mechanismu postavenému na teorii komparativních výhod¹, kdy země bohatá na pracovní sílu vyváží výrobky pracovně náročné a dováží výrobky, které vyžadují méně tohoto výrobního faktoru, se i při imobilitě pracovní síly vyrovnají mzdy mezi státy. Obchodování se zbožím se tedy stává substitutem mobility pracovní síly (G. J. Borjas, 1989; A. Tassinopoulos, 1999).

Jiné ekonomické teorie pohlížejí na migraci pracovní síly jako na investici do lidského kapitálu (např. Sjaastad, 1962) a porovnávají výnosy a náklady, které z migrace pro člověka plynou. Investicí, a tedy náklady, se v tomto smyslu rozumí doba a přímé finanční náklady na získání kvalifikace. Výnosem je pak mzda, kterou na základě získané kvalifikace pracovník dostává. Velikost výnosů a nákladů tedy přímo ovlivňují migraci. Tento přístup jakožto mainstreamový bude použit pro další analýzy v této práci.

Další oblastí, kterou se ekonomové v rámci migrace zabývají, je únik mozků (angl. *brain drain*). Představiteli takových teorií jsou například V. Kwok a H. Leland (1982). Příčinou tohoto jevu je podle nich asymetričnost informací o úrovni kvalifikace pracovní síly, kdy hostitelská země má více informací o kvalifikaci imigrantů než země jejich původu.

Některé teorie pak zkoumají dopad imigrace na hostitelský stát, tedy jak imigrace ovlivní místní trh práce, co se stane se mzdami, množstvím pracovních míst či velikostí HDP (nemluvě o neekonomických dopadech jako je kriminalita, demografické změny apod.). Avšak například podle ekonoma M. J. Piore (1979) má imigrace malý nebo žádný dopad na pracovní uplatnění místních obyvatel. Argumentem pro toto tvrzení je, že imigrant nastoupí na místo, které místní obyvatelé odmítli přijmout.

V moderní ekonomii se setkáme ještě s tzv. „novou ekonomii trhu práce“ (Oded Stark, 1985), která uvažuje nestabilitu pracovních trhů a riziko s tím spojené. Tento druh rizika vede rodiny k tomu, aby vyslaly člena nebo více členů rodiny do zahraničí (na jiný pracovní trh), aby tím v podstatě diverzifikovaly riziko. Je důležité vybrat trhy, které jsou pokud možno na sobě nezávislé nebo negativně závislé. To rodinám zaručuje příjem například v případě, že budou z důvodu strukturální nezaměstnanosti na jednom trhu práce neúspěšní. Příjem jim zaručí člen rodiny působící na jiném trhu práce.

¹ S těmito východisky přišli ekonomové Heckscher, Ohlin a Samuelson.

Protože se v současné ekonomii nejčastěji setkáme právě s přístupem pohlížejícím na migraci jako na investici do lidského kapitálu, budu dále používat právě ten.

Mainstreamová, tedy neoklasická teorie, pracuje s mnoha předpoklady. Ať už je to homogenní produkt (v tomto případě tedy homogenní nabídka práce), dokonalá konkurence na pracovním trhu, plná zaměstnanost, volný pohyb výrobních faktorů, dokonalá informovanost či nulové cestovní náklady. V této teorii je tedy uvažován pouze jediný faktor, který má vliv na rozhodnutí člověka, zda migrovat či zůstat, a tím jsou mzdové rozdíly (velikost výdělkového diferenciálu).² Podle neoklasických ekonomů by se tedy člověk rozhodl migrovat pouze díky vyhlídce na lepší plat za jím odvedenou práci.

Základní východisko výše zmíněného přístupu říká, že člověk o přestěhování bude uvažovat jen tehdy, kdy je současná hodnota jeho výdělků (*present value of lifetime earnings*) v případě migrování vyšší než náklady plynoucí z migrace (Tassinopoulos, 1999).

$$PV^A = w_{20}^A + \frac{w_{21}^A}{(1+r)} + \frac{w_{22}^A}{(1+r)^2} + \dots \dots \dots^3$$

kde PV^A je současná hodnota výdělků v původní zemi (A),
 w_i je mzda v zemi A v i -tém věku jedince,
 r je úroková míra

$$\text{čistý výnos z migrace} = PV_B - PV_A - C^4$$

Člověk tedy migruje v případě, že je čistý výnos z migrace kladný. Ten získáme, když od čisté současné hodnoty výdělků v potenciálně cílové zemi B odečteme čistou současnou hodnotu původní země A a transakční náklady (C), které by migrováním vznikly.

Výše popsaný postup rozhodování tedy uvažuje pouze peněžní náklady a výnosy. Tento model je čistě ekonomický, proto předpokládá racionálního jedince s dokonalými informacemi. V reálném světě se však člověk podle výše uvedeného vzorce nerozhoduje. Tento fakt si současní ekonomové již částečně uvědomují a i proto vznikla tzv. nová ekonomie trhu práce, která připouští, že do rozhodování vstupují i další nepeněžní či subjektivní faktory (Stark Oded, 1985).

² Tassinopoulos Alexandros, Werner Heinz: To move or Not to Move – Migration of Labour in the EU, IAB Labour Market Research Topics, roč. 1999, číslo 35

³ Borjas G.J.: Labor Economics, kap. 9, str. 315, 2005, 3. vydání

⁴ Borjas G.J.: Labor Economics, kap. 9, str. 315, 2005, 3. vydání

Sociologický přístup

Sociologie je společenská věda, která zkoumá sociální život jedinců, skupin a společností. Protože je problematika migrace především o lidech a určitých skupinách lidí, řadí se mezi témata spadající do pole působnosti sociologie. Při migraci se mění struktura, intenzita i složení sociálních vazeb ve společnosti, může zapříčinit významné změny velkých sociálních skupin jakou je například národ. Sociologie se zabývá dílčími oblastmi této problematiky jako je zpětná migrace, migrace žen, migrace rodin či platby domů (tzv. *remittances*).⁵ I sociologové stejně jako ekonomové přišli s několika koncepty, avšak mezi významné příspěvky z hlediska této práce bych zařadila jen dva: „*push – pull*“ teorie, teorie sítí (*network theory*). Je třeba zdůraznit, že sociologické příspěvky se často prolínají s demografickými a psychologickými – tyto obory spolu těsně spolupracují, a to nejen v souvislosti s touto tematikou.

Dominantní teorií, která se v sociologii používá, je tzv. „*push-pull*“ teorie. Počátky této teorie sahají do padesátých let dvacátého století a mezi tvůrce patří Bogue (1952) a Peterson (1970). Koncept přepracoval Lee (1969), jehož výklad se nejčastěji cituje.⁶ Tato teorie se zaměřuje právě na rozhodovací fázi migračního procesu. Dle jejích tvůrců na potenciálního migranta působí dva okruhy faktorů. Na jedné straně to jsou faktory, které působí na jedince negativně a vytlačují ho z domovské země - jedná se o tzv. *push* faktory. Avšak k tomu, aby se tento jedinec rozhodl opustit zemi původu, nestačí jen vytlačující faktory. Zároveň musí působit tzv. *pull* faktory v jiné zemi, což jsou ty, které působí pozitivně a „táhnou“ dotyčného do konkrétní cílové země.⁷ Tyto okruhy částečně představují paralelu k nákladům a výnosům z migrace v podání ekonomické teorie. Zde se však neomezují jen na finanční položky. Zabývají se i faktory neméně významnými pro rozhodování, kterými jsou nefinanční i subjektivní faktory. Toto rozšíření přináší komplikace při snaze o komplexní identifikaci všech faktorů.

Druhou teorií, kterou považují za zajímavou pro tuto práci, je tzv. síťová teorie. Tento koncept vznikl v návaznosti na *push – pull* teorii. Na rozdíl od této i dalších předchozích teorií

⁵ *Sociology of Migration*. Learning Migration Program, University of Stavanger, <http://www.learningmigration.com/files/projectinfo/8/Sociology%20of%20Migration%20.doc>, citace 28-03-2010

⁶ Drbohlav, D., Uherek, Z.: *Reflexe migračních teorií*. Geografie - Sborník ČGS, 112, č. 2, s. 125-141, 2007

⁷ Lee Everett S.: *A Theory of Migration*. Demography, Vol. 3, No. 1, pp. 47-57, 1966

bere v úvahu síťová teorie fakt, že se migrační toky odehrávají na základě sociálních interakcí. Migrační sítě potom představují „*množiny interpersonálních vztahů, jež spojují migranty v cílových prostorech a jejich původní komunity v jejich zdrojových zemích příbuzenskými a přátelskými pouty*“ (Massey, 1988).⁸ Existence sociálních sítí zvyšuje pravděpodobnost migrace. Pokud totiž skupina potenciálních migrantů má vazby na migranty v některé cílové zemi, snižují se jejich náklady na migraci a zároveň se snižuje riziko spojené s migrací. Sociální síť v cílové zemi poskytuje potřebné informace, poskytuje zázemí po příjezdu i záchranou síť pro případ neúspěchu, ulehčují období adaptace. Protože se s každým příjezdem nového migranta přes sociální sítě rozšiřuje počet lidí, který se díky následným sníženým nákladům na migraci rozhodne odcestovat, mluví se o kumulativní migraci.⁹

Propojení přístupů

Vědní obor ekonomie zůstal v rámci tohoto tématu téměř odstřížen od ostatních společenských věd. Přitom zejména ve spojení s obory jakými jsou sociologie či psychologie může ekonomie plně využít svůj potenciál. Při pohledu na základní ekonomický koncept používaný v problematice migrace je zřejmé, že zmatematizovaná ekonomie má jen málo společného s realitou. Její modely jsou samozřejmě dobrou základnou pro výzkum, ale i přesto shledávám tuto základnu zbytečně okleštěnou. Tuto omezenost ekonomických teorií si řada ekonomů uvědomila a začínají se prosazovat obory, které ekonomii vrací do oblasti lidského chování (např. behaviorální ekonomie, neuroekonomie, experimentální ekonomie, nová ekonomie trhu práce). Je zajímavé, že v sociologických konceptech se často při tvorbě nových konceptů vycházelo právě z ekonomických příspěvků; opačným směrem, od sociologie k ekonomii, však toto sdílení informací příliš neprobíhalo. Ekonomové se jakoby snažili odtrhnout ekonomii od společenských věd a připodobnit své výstupy matematickým konceptům. Právě na příkladu problematiky migrace je zřetelně vidět omezení takového přístupu. Ani sociologická teorie migrace není naprosto komplexní a univerzální, ale určitě se alespoň blíží realitě rozhodování člověka o tom, zda migrovat či ne. Abych ilustrovala nedostatky pohledu na migraci jako na investici do lidského kapitálu, kde do rozhodování vstupuje jen výše mzdového diferenciálu a náklady na cestu, identifikuji řadu dalších faktorů,

⁸ Drbohlav, D., Uherek, Z.: *Reflexe migračních teorií*. Geografie - Sborník ČGS, 112, č. 2, s. 125-141, 2007

⁹ Massey Douglas S.: *Social structure, household strategies, and the cumulative causation of migration*. Population index, č. 56, s. 3 – 26, 1990

kteří lidé do takového rozhodování zahrnují. Moje pojetí by mělo být jakýmsi propojením ekonomického i sociologického přístupu. Při rozhodování, zda migrovat, má potenciální migrant obvykle již předem vybranou cílovou zemi, ke které se rozhodování vztahuje.

Proč zůstat doma?

- Pro člověka je obvykle přijatelnější zůstat v situaci, ve které se momentálně nachází. Důvod je jednoduchý: každá sebemenší změna vyžaduje zvýšené úsilí. Ať mluvíme o každodenních ranních rituálech, pracovních postupech nebo například místě nákupu, pokaždé musíme více přemýšlet v okamžiku, kdy se tyto prvky změní. Ráno je nezbytné více sledovat jednotlivé aktivity, aby byly vykonány včas a na nic se nezapomnělo, pokud se tento, jinak automatický, rituál změní. V zaměstnání se každý musí mnohem více soustředit, aby dosáhl při zavedení nového pracovního postupu správného výsledku. Nakonec v příkladu změny místa nákupu narážíme na veliké problémy s orientací uvnitř obchodu a hledání požadovaného zboží, které vede, kromě značného soustředění, také k prodloužení doby, kterou nákupem strávíme. Tento odstavec směřuje k závěru, že lidé o migraci jakožto razantní změně vůbec neuvažují, protože preferují *status quo* a nedostanou se tedy do fáze migračního rozhodování¹⁰
- Dalším faktorem, který člověka spíše odrazuje od odcestování, je riziko.¹¹ Riziko migrace plyne z pravděpodobnosti, že výsledek změny bude oproti původnímu stavu negativní. Obecně se dá říci, že riziko je spojené s nejistotou v okamžiku rozhodování, která je způsobená nepředvídatelnými vlivy, a s pravděpodobností, že k působení těchto nečekaně se vyvíjejících vlivů dojde. Postoj lidí k riziku může být různý: averze, neutralita, preference rizika. Typ postoje závisí na povaze člověka, na předchozích zkušenostech (důsledky předchozích rozhodnutí) nebo na pohlaví (ženy jsou více averzní vůči riziku než muži¹²). Pokud by se na tuto problematiku aplikovala investiční pravidla, dalo by se vyvodit, že s vyšší vzdáleností místa B od výchozí země A roste míra rizika.

¹⁰ Tento přirozený konzervatismus se mírou liší například mezi státy – zejména v případě České republiky je tento rys výrazný.

¹¹ Zmiňováno jak v ekonomických (Stark, 1985), tak v sociologických (Massey, 1990) konceptech.

¹² Eckel C.C., Grossman J.P.: *Men, Women and Risk Aversin: Experimental evidence*. Handbook of experimental economics results, 2008

- Jedním ze snadno kalkulovatelných nákladů jsou transportní (cestovní) náklady. Jsou to náklady na přepravu osob a jejich majetku z bodu A, kterým je země původu, do bodu B, kterým je cíl migrace. S prodlužující se vzdáleností mezi místy A a B se tyto náklady logicky navyšují.
- Náklady obětované příležitosti¹³: Do nákladů je potřeba zahrnout výdělek, o který migrant přichází, pokud se rozhodne migrovat (PV_A). Výdělek, který bychom jinak získali v dosavadním zaměstnání, ztrácíme v době, kdy opustíme zaměstnání na původním místě A, kdy se chystáme na přesun z místa A do B, v době cesty z A do B (tato část nákladů je obvykle funkcí vzdálenosti), dále když hledáme pracovní uplatnění v místě B (tato část pak závisí na úrovni nezaměstnanosti v dané lokalitě) a v neposlední řadě v době zaučování (školení, zkušební doba) v novém zaměstnání, kde člověk získává snížený výdělek. Do nákladů obětovaných příležitosti bychom dále mohli zařadit znalosti, které jsou přímo spojené s místem A. Jsou to získané specifické znalosti (Tassinopoulos, 1999) spojené buď přímo s konkrétní firmou, nebo spojené s danou oblastí (znalost preferencí zákazníků, zvyklostí, kultury, konkurence). Zaměstnavatelé tyto znalosti obvykle kompenzují lepším ohodnocením. Migrací tedy dochází ke znehodnocení takových specifických znalostí.
- Těžko objektivizovanou položkou v rozhodování jsou psychické náklady. Jedná se o velmi zásadní skupinu nákladů. Pokud je na migraci pohlíženo jako na investici, neměly by podle L.A. Sjaastada (1962) být tyto náklady vůbec brány v úvahu, protože nevyžadují žádné ekonomické zdroje. Přiznává však, že ovlivňují způsob alokace zdrojů a je tedy třeba se jimi zabývat. Tento druh nákladů často hraje klíčovou roli. Co tedy lze do tohoto typu nákladů zařadit? Je to zejména vazba na rodinu a přátele, které migrant opouští, nebo vazba na důvěrně známé prostředí, které má opustit (Proshansky, 1987). Tyto náklady do určité míry souvisí s věkem migranta. Mladý člověk bude mít psychické náklady pravděpodobně nižší (Tassinopoulos, 1999), protože po přerušení vazeb v místě A dokáže v místě B rychleji navázat nové vazby (ať už na lidi kolem sebe nebo na prostředí místa B). Vazby se navíc upevňují s časem, čili starší člověk bude k místu A poután mnohem více než mladší, protože si tuto vazbu vytvářel déle (Mueller, 1982).

¹³ Ve vzorcích podle G.J.Borjase jsou ušlé výdělků vyjádřeny odečtením současné hodnoty výdělků v místě A (PV_A).

- Po přesunu do země B by měl člověk očekávat jinou úroveň životních nákladů než v zemi A (v případě cesty za vyšším výdělkem to zpravidla bývá vyšší úroveň). Ať už je řeč o nákladech na bydlení nebo o celkově vyšší cenové hladině. Tyto dodatečné náklady mohou mít velký podíl na konečném rozhodnutí potenciálního migranta, resp. na velikosti čistého migračního výnosu.
- Existuje ještě řada dalších důvodů, které vedou člověka spíše k setrvání v místě A. Zmínila bych například hodnotu dočasné imobility (Tassinopoulos, 1999). V souvislosti s migrací jako investicí je někdy lepší migraci (investici) odložit. Tento získaný čas pak budoucí migrant může využít na získávání relevantních informací. Se zvyšováním množství a kvality informací o místě B se snižuje riziko spojené rozhodnutím migrovat. To proto, že při dostatečných informacích člověk dokáže lépe odhadnout výsledek rozhodnutí a tudíž snížit úroveň nejistoty a s ní i rizika. Další příčina negativního migračního rozhodnutí může být připsána na účet státnímu aparátu v místě B. Jsou to faktory, které stát přímo či nepřímo ovlivňuje a mohou člověka odradit od přesunu. Mám na mysli příliš vysokou daňovou zátěž, bariéry na legislativní bázi, nevhodný sociální systém daného státu, administrativní omezení apod.¹⁴ Dalším negativním vlivem může být politické klima v zemi B nebo diskriminační postoj společnosti k imigrantům (např. tendence automaticky imigranta zařadit do nižší společenské vrstvy – Tassinopoulos, 1999).

Proč migrovat?

- Do rozhodování vstupují výnosy v podobě prestiže a možnosti rozvoje. Již A. H. Maslow se zabýval mechanismy, kterými je člověk motivován k nějakému způsobu chování nebo jednání. Podle něj člověka motivuje snaha uspokojit své potřeby. Ty Maslow rozčlenil do pěti skupin. Na vrcholu těchto skupin potřeb stojí potřeba uznání ostatními a potřeba seberealizace. Na Maslowovu teorii (1943) pak navázal Frederick Herzberg (1959), který stanovil tzv. motivující faktory, které vedou k postupnému uspokojení potřeb. Mezi ně zařadil dosažení cíle (úspěch), uznání, povýšení, samu práci (rozmanitost, tvůrčí charakter), možnost osobního růstu,

¹⁴ Russo Giuseppe: *Barriers to Immigration and Cultural Homogeneity: Is Anything Wrong?* University of Salerno, Paris, 2006

odpovědnost (samostatnost)¹⁵. Proč by tedy člověk zůstal na místě A, které mu nenabízí uspokojení plynoucí z uznání okolí či vlastního rozvoje? Pokud ve své zemi má pocit nedocení své profese a ví, že v jiné zemi (B) by byl za svou práci společensky mnohem lépe oceněn, nemá dále důvod setrvávat v zemi A. Stejně tak v případě, že v místě A má jen omezené možnosti dalšího rozvoje, což mu nepřináší dostatečné uspokojení, přestěhuje se do místa B s vyhlídkami na lepší možnosti seberealizace.

- Jedním z možných lákadel do cílové země může být podnebí v dané oblasti. Tímto nepeněžním druhem výnosu z migrace se ve své práci zabývá například A.L. Sjaastad (1962). Nejprve vychází z předpokladu dokonalé konkurence¹⁶, mobility zdrojů a dokonalé diskriminace¹⁷. V případě dokonalé diskriminace by se tyto preference místa plně odrazily na cenách půdy v různě preferovaných, lokalitách. Migrant by tedy nezískal žádný výnos naplněním své místní preference. V reálném světě, kde nemůžeme předpokládat dokonalou diskriminaci, však lidé získávají výnos ze stěhování na místo, které preferují. Sjaastad řeší otázku, jestli tento zisk zahrnout do ekonomické kalkulace, protože neovlivňuje přímo produktivitu, ale je spotřebou s nulovými požadavky na náklady zaměstnání. Opět (jako u analýzy nepeněžních nákladů) však dochází k závěru, že takové výnosy značně ovlivňují chování člověka a nelze je oddělit od výnosů, které produktivitu přímo ovlivňují.
- Stejně jako se člověk stěhuje za příjemnějším podnebím nebo za lepší možností seberealizace a uznáním, bude ochoten se stěhovat i za dalšími možnostmi, které by mu umožnily lépe naplnit své preference a tedy i zvýšit kvalitu svého života. Pro příklad v zemi A panuje silně levicové klima. Pokud je pro migranta politické přesvědčení významné, pokusí se nalézt zemi B, jejíž politické zřízení a politické preference obyvatel lépe odpovídají našim preferencím. Vyhledá tedy zemi B, kde silně převažují pravicové politické síly. Stejně se bude rozhodovat ohledně

¹⁵ Výčet motivujících faktorů podle Herzberga čerpán z přednášky managementu, kterou vedl Prof. Ing. Milan Malý, CSc. (Management. 3MA101, ZS 2006, Fakulta Podnikohopodářská)

¹⁶ předpoklady dokonalé konkurence: Velký počet subjektů na trhu, homogenní produkt, žádné bariéry vstupu na trh, dokonalé informace, snaha firem/spotřebitelů maximalizovat zisk/užitek.

¹⁷ dokonalá diskriminace: Dokáže-li firma v monopolním postavení prodat každou jednotku výstupu za cenu, která je z hlediska každého jednotlivého poptávajícího maximem, jež je ochoten za danou jednotku zaplatit, dosáhne maximálního příjmu. (A. S. Edlin and M. Epelbaum, 1998; Mankiw, 2006)

náboženské příslušnosti nebo kultuře. Pokud se ztotožňuje více se způsobem života a kulturou v zemi B a je-li pro něj styl života prioritním faktorem, opustí zemi A.

- Naplněním předchozích jmenovaných preferencí se člověk snaží zlepšit kvalitu svého života. Současně s těmito snahami usiluje o zvýšení své celkové životní úrovně, a proto bude vyhledávat cílové země takové, kde je obecně životní úroveň vyšší než v zemi A. Nejpoužívanější parametr pro porovnávání životní úrovně států bývá HDP na hlavu. Migrant tedy odcestuje do země B, pokud je hodnota tohoto ukazatele vyšší v porovnání se zemí A.
- Další pohnutkou k odstěhování ze země A do B je úroveň zaměstnanosti v obou zemích. Rozhodující se jedinec těžko nalézá v zemi A uplatnění na trhu práce, a to z důvodu vysoké úrovně nezaměstnanosti – tedy značného převisu nabídky práce nad poptávkou. Může se jednat o nezaměstnanost strukturální, sezonní nebo celkovou¹⁸. U všeobecně vysoké nezaměstnanosti v zemi A je jednoznačně racionálním rozhodnutím přestěhovat se do země B, která je více zaměřená na výrobu náročnou na lidský kapitál. V případě profese, která je v zemi A poptávána jen v určitém období (závislá na počasí nebo na období úrody), je řešením pro lepší uplatnění odstěhovat se, pokud existuje země B, kde tato období odpadají – například odpadají teplotní výkyvy. Další možností je migrace přechodná, a to v případě závislosti na období zemědělské úrody. Je-li příčinou nezaměstnanosti útlum určité oblasti či profese, je opět východiskem přesun do země, kde tento obor neztrácí na poptávce po pracovní síle. Důležitým faktorem pro rozhodování je tedy charakter povolání a míry nezaměstnanosti v jednotlivých zemích.
- Nyní se dostávám ke klíčovému bodu analýzy přínosů z migrace. Mzdové rozdíly mezi státy jsou zřejmě hybatelem migračního toku. Migrací ze země A do země B člověk obdrží výnos v podobě zvýšení nominální mzdy. Vidina vyšší mzdy může tedy být hlavní pohnutkou, která přivede člověka k úvahám o změně působiště. Je základním předpokladem (zejména z pohledu neoklasické ekonomie), že se člověk snaží maximalizovat svůj užitek. Hledá tedy alternativu, kde za své úsilí bude ohodnocen nejlépe. V tomto případě tedy bude porovnávat mzdy dosažitelné

¹⁸ Frikční nezaměstnanost neuvažují, protože je přechodná a dobrovolná.

v různých lokalitách za identický druh práce. Pokud migrantovi vyjde pro zemi A vyšší hodnota současné hodnoty budoucích výdělků než pro B, spíše nikam nepojede. V případě, že lépe vyjde současná hodnota výdělků v zemi B, začne uvažovat o imigraci do B.

V této práci jsem chtěla poukázat na potenciál, který se skrývá ve spolupráci mezi disciplínami, a kterého by ekonomie mohla využít více, než tomu zatím je. V oblasti migračního rozhodování je sice klíčovým faktorem skutečně mzda, se kterou pracuje ekonomie, ale z analytického hlediska je nezbytné zohlednit všechny faktory vzhledem k individuálnímu charakteru rozhodování. Ignorovat ostatní faktory jen proto, že se nedají vypočítat, považuji za krátkozraké. Například v experimentální ekonomii se analytici vyrovnávají s problematikou subjektivních faktorů, jakým je například úroveň štěstí (Frey, Stutzer, 2002), přechodem od kardinálního přístupu k ordinálnímu. Neřeší tedy absolutní hodnoty, ale relativní postavení mezi všemi hodnotami. Analyzovat pocity lidí sice obnáší i řadu problémů, se kterými si musí použítá metodika poradit, například biasy, osobnostní zvláštnosti, momentální nálada, způsob kladení otázek či jejich znění, ale i přes tyto komplikace hodnotím tento směr analýz jako přínosnější a lépe aplikovatelný v porovnání se standardní ekonomikou.

Použité zdroje

Literatura:

Borjas George J.: *Labor Economics*, kap. 9, 3.vydání, 2005

Drbohlav, D., Uherek, Z.: *Reflexe migračních teorií*. Geografie - Sborník ČGS, 112, č. 2, s. 125-141, 2007

Eckel C.C., Grossman J.P.: *Men, Women and Risk Aversin: Experimental evidence*. Handbook of experimental economics results, 2008

Frey Bruno S., Stutzer A.: *What Can Economists Learn from Happiness Research?* Journal of Economic Literature, roč. 40, č. 2, s. 402 – 435, 2002

Janků Kateřina: *Moderní migrace. Stěhování se zvláštním významem*. Sociální studia, fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, vyd. 1, s. 13-27, 2006

Kwok, Viem & Leland, Hayne: *An Economic Model of the Brain Drain*. American Economic Review, American Economic Association, vol. 72(1), pages 91-100, 1982

Lee Everett S.: *A Theory of Migration*. Demography, Vol. 3, No. 1, s. 47-57, 1966

Massey Douglas S.: *Social structure, household strategies, and the cumulative causation of migration*. Population index, č. 56, s. 3 – 26, 1990

Mueller Charles F.: *The Economics of Labor Migration - A Behavioral Analysis*, kap. 3, 1982

Proshansky, H.M.: *The field of environmental psychology: securing its future*. Handbook of environmental psychology, New York, 1987

Ricardo, David, *On the Principles of Political Economy and Taxation*. Library of Economics and Liberty, 1821

Russo Giuseppe: *Barriers to Immigration and Cultural Homogeneity: Is Anything Wrong?* University of Salerno, Paris, 2006

Sjaastad Larry A.: *The Costs And Returns Of Human Migration*, The Journal of Political Economy, roč. 70, č. 5, část 2: Investment in Human Beings, 1962, str. 80-93

Stark Oded: *The New Economics of Labor Migration*, 1985

Tassinopoulos Alexandros, Werner Heinz: *To move or Not to Move – Migration of Labour in the EU*, IAB Labour Market Research Topics, č. 35, 1999

Internet:

Sociology of Migration. Learning Migration Program, University of Stavanger,
<http://www.learningmigration.com/files/projectinfo/8/Sociology%20of%20Migration%20.doc>
, citace 28-03-2010